

УДК 657:334

JEL Classification: M11

DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-02>

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

MANAGEMENT OF RECEIVABLES TO INCREASE THE LEVEL OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Юрченко С. В.

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-5148-2626

Мачак Т. О.

Старший викладач кафедри обліку,
оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-3746-4736

Овдін В. С.

Здобувач вищої освіти кафедри обліку,
оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна

Serhii Yurchenko

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation
and Management of Financial and Economic Security,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Tatiana Machak

Senior Teacher,
Department of Accounting, Taxation
and Management of Financial and Economic Security,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Valerian Ovdin

Student,
Department of Accounting, Taxation
and Management of Financial and Economic Security,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Зміст статті охоплює концепцію управління дебіторською заборгованістю, що полягає в необхідності забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Дослідження ґрунтується на всебічному підході, який поєднує теоретичне вивчення поняття дебіторська заборгованість та практичні засоби її управлінського процесу. В статті послідовно висвітлено роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, як невід'ємного активу підприємства у підвищенні рівня його фінансово-економічної безпеки, а також розроблено рекомендації щодо оптимізації процесів управління нею. В процесі дослідження систематизовано основ-

ні методи та інструменти управлінського аналізу, проектування та моделювання, що сприяє покращенню управлінських рішень щодо дебіторської заборгованості. Особливої уваги приділено основним чинникам виникнення дебіторської заборгованості, серед яких важливими, на нашу думку, є такі, що пов'язані з умовами кредитування, платоспроможністю контрагентів, ефективністю розрахункових процедур. З'ясовано, що дебіторська заборгованість має як позитивний, так і негативний вплив на підприємство. З одного боку наявність такої заборгованості може виступати джерелом короткострокового фінансування для підприємства, що дозволяє йому управляти грошовими потоками раціонально. З іншого боку, високий рівень заборгованості може призвести до збільшення ризиків неплатежів, що негативно вплине на фінансову стабільність і загрозу ліквідності підприємства. Це дослідження дозволило сформулювати необхідний комплекс заходів щодо зниження фінансових ризиків, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, що сприятиме ефективному управлінню дебіторською заборгованістю дозволяючи мінімізувати фінансові ризики та підвищити рівень фінансово-економічної безпеки підприємства. Основною гіпотезою є те, що ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволяє мінімізувати фінансові ризики та забезпечити високий рівень фінансово-економічної безпеки підприємства. Теоретичне значення роботи полягає в удосконаленні теоретичних засад управління дебіторською заборгованістю. Практичне значення – в розробці рекомендацій щодо оптимізації управлінських практик для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням механізмів управління дебіторською заборгованістю в умовах сьогодення.

Ключові слова: дебіторська заборгованість; управління дебіторською заборгованістю; комплекс заходів; економічна безпека; зниження ризиків.

The content of the article covers the concept of receivables management, which consists in the need to ensure the financial and economic security of the enterprise. The research is based on a comprehensive approach that combines the theoretical study of the concept of receivables and practical means of its management process. The article consistently highlighted the role of effective management of receivables as an integral asset of the enterprise in increasing the level of its financial and economic security, as well as developed recommendations for optimizing its management processes. In the process of research, the main methods and tools of management analysis, design and modeling were systematized, which contributes to the improvement of management decisions regarding receivables. Particular attention is paid to the main factors of the occurrence of receivables, among which, in our opinion, the most important are those related to crediting conditions, the solvency of counterparties, and the efficiency of settlement procedures. It was found that receivables have both a positive and a negative impact on the enterprise. On the one hand, the presence of such debt can act as a source of short-term financing for the enterprise, which allows it to manage cash flows rationally. On the other hand, a high level of indebtedness can lead to an increase in the risk of non-payment, which will negatively affect the financial stability and threat of liquidity of the enterprise. This study made it possible to form the necessary set of measures to reduce financial risks associated with receivables, which will contribute to the effective management of receivables, allowing to minimize financial risks and increase the level of financial and economic security of the enterprise. The main hypothesis is that effective management of receivables allows to minimize financial risks and ensure a high level of financial and economic security of the enterprise. The theoretical significance of the work lies in the improvement of the theoretical principles of receivables management. The practical significance is in the development of recommendations for the optimization of management practices to increase the level of financial and economic security of the enterprise. Prospects for further research are related to the improvement of the mechanisms of managing receivables in today's conditions.

Key words: receivables; receivables management; set of measures; economic security; risk reduction.

ВСТУП

Управління дебіторською заборгованістю виступає важливим інструментом забезпечення економічної безпеки господарства. Належне управління дебіторською заборгованістю дозволить підтримувати ліквідність, забезпечити стабільний грошовий потік та уникнути фінансових втрат. Зростання обсягів розрахункових операцій між суб'єктами господарювання та посилення взаємодії між ними зумовлює необхідність впровадження ефективних методів і інструментів управління дебіторською заборгованістю, що дозволить мінімізувати ризики несплати та підвищити рівень економічної безпеки підприємства. На підставі цього вважаємо, що більш глибоке вивчення даної тематики є актуальним і потребує подальших досліджень.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

У науковій літературі управлінню дебіторською заборгованістю присвячено значну увагу. Нау-

ковці пропонують різні підходи щодо визначення поняття дебіторської заборгованості та методів управління нею. Особливої уваги заслуговують праці Мазуренко В. О. [3], Зінченко О. В. [12], Майборода О. Є., [2], Белозерцева В. С. [1], Ямненко Г. [10], Яременко Л. М., [11], Сабліна Н. В. [8], Підви́соцька Л. Я. [6] та інші. В своїх роботах дослідники акцентують увагу на важливих питаннях формування дебіторської заборгованості та ризиках, що пов'язані з її виникненням. Ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливим напрямом підвищення рівня економічної безпеки підприємства, що робить це питання актуальним і потребує подальшого дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Управління дебіторською заборгованістю є важливим аспектом для забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства. З огляду на сучасні тенденції, розробка ефективних інструментів для управління дебіторською за-

боргованістю є важливим завданням, яке потребує подальшого вдосконалення, оскільки безпосередньо впливає на фінансову стабільність і економічну безпеку підприємства. Основним вектором написання наукової роботи є дослідження управління дебіторською заборгованістю як важливого елементу для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства та розробка ефективних методів і інструментів її оптимізації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі дослідження управління дебіторською заборгованістю як важливого елементу підвищення рівня фінансово-економічної безпеки використовувалися загальноприйняті у науковій практиці методи синтезу, аналізу, моделювання, аналогія та інші. Для більш глибокого дослідження застосовували специфічні методи управлінського аналізу, проектування, методи оптимізації фінансових потоків для зниження ризиків, пов'язаних із дебіторською заборгованістю.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дебіторська заборгованість є важливим фінансовим активом для кожного підприємства, оскільки вона відображає частину ресурсів, які підприємство очікує отримати від своїх контрагентів в результаті здійснених операцій. Важливо зазначити, що суттєво має значення рівень показників заборгованості, оскільки вони впливають на ліквідність, фінансову стабільність та ефективність грошового обігу.

У сфері управління дебіторською заборгованістю важливу роль відіграє її правильне відображення у фінансовій звітності. Особливості обліку дебіторської заборгованості регулюються П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Відповідно Положення, дебіторська заборгованість – це: «Сума заборгованості юридичних та фізичних осіб перед підприємством на певну дату» [5].

Зінченко О. В. вважає, що «Виникнення дебіторської заборгованості є нормальною ознакою процесу господарської діяльності підприємства, і кожен господарюючий суб'єкт зацікавлений в оптимізації її обсягу» [12]. Автор звертає увагу на управлінській функції, що полягають в раціональному управлінні дебіторською заборгованістю.

Автори Майборода О. Є., Косарева І. П. і Коробейнікова І. О. мають дещо інший погляд на трактування поняття дебіторської заборгованості. На їх думку, це: «Юридичне право підприємства отримати грошові кошти, матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, і може використовуватися для оцінки фінансового стану підприємства на підставі розрахунку показників результативної його діяльності» [2]. Окрім правильного визнання, важливо ефективно управляти її погашенням, що є невід'ємною частиною фінансового менеджменту підприємства.

Автор Белозерцев В. С. розглядає управління дебіторською заборгованістю: «Складовою системи менеджменту підприємства, що характеризується сукупністю методів, принципів, процедур взаємодії з покупцями відносно реалізації активів чи послуг з відстрочкою платежу та інкасації заборгованості» [1]. Автор підкреслює, що ціль такого управління – регулювання інтересів підприємства та контрагентів.

Схожої думки дотримується Мазуренко В. О., який зазначає що: «Управління дебіторською заборгованістю характеризується системою інструментів з урахуванням факторів макро - та мікросередовища, метою якої є регулювання та узгодження інтересів підприємства та контрагентів і забезпечення фінансової стійкості підприємства у довгостроковій перспективі» [3]. В даному визначенні підкреслюється важливість оптимізації процесу управління через використання системи інструментів, що дозволять адаптуватися до змін економічного середовища і вчасно реагувати на фінансові загрози.

Для забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю важливо враховувати різні внутрішні і зовнішні фактори. Основні чинники виникнення дебіторської заборгованості наведено на рисунку 1.

З іншого боку, наявність дебіторської заборгованості пов'язана з ризиками несвоєчасного або неповного погашення заборгованості, що може призвести до погіршення фінансової стабільності підприємства, зменшення ліквідності та необхідності залучення додаткових фінансових ресурсів. Основні переваги і недоліки виникнення дебіторської заборгованості наведено на рисунку 2.

Незважаючи на очевидні переваги, дебіторська заборгованість несе в собі певні ризики, які можуть суттєво погіршити фінансову ситуацію підприємства. Як зазначає Галина Ямненко: «Управління дебіторською заборгованістю слід розглядати як гнучкий механізм постійного пошуку найбільш ефективних зв'язків з економічним середовищем та його спроможність досягти успіху на ринку за рахунок керування фінансовими ресурсами підприємства» [6]. Це означає, що в умовах динамічного економічного середовища, підприємство повинно постійно адаптувати стратегії щодо дебіторської заборгованості, щоб забезпечити ефективне управління нею.

Однак, навіть при належному управлінні, постійно існують ризики, що пов'язані з дебіторською заборгованістю і можуть призвести до серйозних фінансових втрат. Тому, доцільно сформулювати комплекс заходів для зниження ризиків, пов'язаних із дебіторською заборгованістю. На рисунку 3 схематично зображено комплекс заходів, які можна застосовувати для зниження ризиків, пов'язаних з дебіторською заборгованістю і взаємозв'язок між ними.

Рис. 1. Основні чинники виникнення дебіторської заборгованості

Джерело: складено авторами на основі [1, 6]

Рис. 2. Основні переваги і недоліки виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело: складено авторами на основі [6, 7]

Рис. 3. Комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків при управлінні дебіторською заборгованістю

Джерело: складено авторами на основі [6]

Врахування цього заходу важливе для формування ефективної стратегії управління ризиками.

Контроль дебіторської заборгованості і постійний моніторинг її обсягів і структури дозволяє своєчасно виявити проблеми з платоспроможністю контрагентів і коригувати стратегію стягнення боргів.

Дієвим є надання знижок покупцям за умови швидкої оплати, це дозволяє стимулювати своєчасне погашення заборгованості та знижує ризики прострочення. Перед укладанням договорів з новими контрагентами важливо провести ретельну оцінку його кредитоспроможності, фінансової стабільності і платоспроможності, що забезпечить надійність фінансових операцій, мінімізувати можливі втрати та зміцнити довіру між сторонами. Така оцінка є невід'ємним елементом системи управління ризиками підприємства.

Диверсифікація ризиків передбачає розширення бази клієнтів і постачальників, а також робота з різними ринками дозволяє знизити залежність від одного контрагента і мінімізувати ризик неплатежів.

Ефективним заходом є страхування ризиків. Використання страхових полюсів для покриття ризиків неплатоспроможності дозволяє зменшити потенційні фінансові втрати у разі невиконання зобов'язань дебітором і підвищує рівень фінансової безпеки підприємства. Самострахування ризиків є дієвим методом, адже створення резервних фондів для покриття можливих втрат від непогашеної заборгованості забезпечить підприємство додатковими фінансовими гарантіями дозволить само-

стійно контролювати ризики, знижуючи залежність від зовнішніх страхових компаній.

Ще одним елементом є лімітування заборгованості, тобто встановлення лімітів для кожного клієнта, що допомагає контролювати рівень ризиків і запобігати утворенню надмірних заборгованостей. Крім того, важливим заходом є запровадження політики 100% передплати для певних груп товарів або послуг. Впровадження такої політики гарантує підприємству отримання коштів до відвантаження продукції чи надання послуг, що повністю усуває ризики неплатежів і сприяє підвищенню фінансової стійкості.

Для зменшення адміністративного навантаження і підвищення ефективності роботи з боржниками доцільно застосовувати аутсорсинг управління дебіторської заборгованості. Це дозволяє передати функції з обліку, контролю та стягнення боргів спеціалізованим установам, тим самим знизити ризики неплатежів без залучення додаткових внутрішніх ресурсів.

Обов'язковим у даному комплексі заходів є контроль за дебіторською заборгованістю, який передбачає регулярний моніторинг стану заборгованості, аналіз платіжної дисципліни контрагентів та своєчасне вжиття заходів щодо стягнення боргів.

Юридична оцінка договорів дозволяє виявити потенційні ризики і уникнути укладання угод із несприятливими для підприємства умовами, що дозволить заздалегідь ідентифікувати можливі фінансові загрози і мінімізувати ризики їх реалізації, що в свою чергу забезпечить підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Отже, для зменшення ризиків, пов'язаних із наявністю дебіторської заборгованістю, доцільно впроваджувати комплексний підхід, що забезпечить підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Застосуванні і аналіз ефективних інструментів управління, таких як прогнозування платіжної дисципліни, оцінка кредитоспроможності контрагентів та регулярний моніторинг, дозволить значно знизити фінансові втрати, покращити ліквідність підприємства і підвищити рівень його фінансово-економічної безпеки.

ДИСКУСІЯ

Беручи до уваги розглянутий матеріал, можна зазначити, що питання управління дебіторської заборгованості в контексті підвищення рівня фінансово-економічної безпеки є досить широким і включає різноманітні підходи, методи та інструменти для зменшення фінансових ризиків і оптимізації заборгованості. Водночас, з огляду на динамічність сучасного бізнес-середовища,

необхідно продовжувати дослідження та пошук нових напрямів удосконалення цих процесів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження визначено, що управління дебіторською заборгованістю є важливим складовим елементом фінансово-економічної безпеки підприємства, визначено основні чинники її виникнення, серед яких можна виділити такі, що пов'язані з умовами кредитування, платоспроможністю контрагентів, ефективністю розрахункових процедур. З'ясовано, що дебіторська заборгованість має як позитивний так і негативний вплив на підприємство. Запропоновано комплекс заходів для мінімізації ризиків, що пов'язані із дебіторською заборгованістю, що суттєво підвищить рівень фінансово-економічної безпеки підприємства. Вважаємо, що розроблені позиції, які містять матеріали статті, можуть бути корисними як для практичного застосування в процесі управління дебіторською заборгованістю на підприємствах так і для подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Belozertsev, V. S. (2012). Kontseptsiya upravlinnya debitors'koyu zaborhovanistyu pidpriyemstv optovoyi torhivli [Wholesale debt management concept]. *Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, May 15–16, 2012), 2, 19–21. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1839> [in Ukrainian].
2. Maiboroda, O. Ye., Kosarieva, I. P., & Korabeinikova, I. O. (2018). Kharakterystyka sutnosti ta poniattia debitorskoi i kredytorskoi zaborhovanosti [Characteristics of the essence and concept of receivables and payables]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, 15, 396-402. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/61.pdf [in Ukrainian].
3. Mazurenko, V.O. (2017). Systema tsilespryamuvannya upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu neplatezhiv [Targeting system for management of receivables and non-payments]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 9 (49) 537-540. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/692418> [in Ukrainian].
4. Mulyk, T. O. (2022). Analitichne zabezpechennia debitorskoi zaborhovanosti v systemi upravlinnia pidpriemstva [Analytical provision of accounts receivable in the enterprise management system]. *Ahrosvit– Agroworld*, 9-10, 69–78. DOI:10.32702/2306-6792.2022.9-10.69 [in Ukrainian].
5. P(C)BO 10 «Debitorska zaborhovanist»: Nakaz MFU vid 8 zhovtnya 1999 r. № 237 [Accounts Receivable: By order of the Ministry of Finance of Ukraine from October 8, 1999, No. 237]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> [in Ukrainian].
6. Pidvysotska, L.Ya. (2017). Analitichni instrumenty v kontroli debitorskoi zaborhovanosti dlia zabezpechennia bezperervnosti diialnosti [Analytical tools in accounts receivable control to ensure business continuity]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5894> [in Ukrainian].
7. Prokopovych, L. B., Rudenko, D. H., & Balanenko, O. H. (2017). Ekonomichna sutnist debitorskoi zaborhovanosti pidpriemstva [Economic essence of receivables of enterprises]. *Naukovi pratsi. Ekonomika – Scientific Works. Economy*, 294(306), 105-109. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/362159> [in Ukrainian].
8. Sablina, N. V., & Lytovchenko, O. Yu (2022). Modeliuvannya protsesu upravlinnia zaborhovanistiu v systemi administruvannya finansovoi diialnosti pidpriemstva [Modeling of the debt management process in the system of administration of financial activities of the enterprise]. *Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannya – Finance, Banking, and Insurance*, 2(169), 49–56 Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27939/1/document.pdf>. DOI: 10.33042/2522-1809-2022-2-169-49-56 [in Ukrainian].
9. Sobchysyn, V. M., Drachuk, S. O., Dzhanihrov, O. H., & Dombrovskiy, A. Yu. (2020). Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva z metoiu unyknennia kryzy neplatezhiv [Mechanism of management of receivables of the enterprise]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.58 [in Ukrainian].
10. Yamnenko, H. (2022). Modeliuvannya protsesu upravlinnia zaborhovanistiu v systemi administruvannya finansovoi diialnosti pidpriemstva [Modeling of the debt management process in the system of administration of financial activities of the enterprise]. *Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannya, Komunalne hospodarstvo mist – Finance, Banking, and Insurance, Municipal Economy of Cities*, 2(169), 49–56. DOI: 10.33042/2522-1809-2022-2-169-49-56 [in Ukrainian].
11. Yaremenko, L. M. (2021). Oblikovo-analitichne zabezpechennia upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu v systemi zabezpechennia efektyvnoi diialnosti pidpriemstva [Accounting and analytical support for the management

of receivables in the system for ensuring the efficient operation of the enterprise]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.78 [in Ukrainian].

12. Zinchenko, O.V., & Krutykh, O.V. (2018). Ekonomichna sutnist ta klasyfikatsiia debitorskoi zaborhovanosti dlia potreb oblikovoi systemy pidpriemstva [Economic essence and classification of receivables for the needs of the enterprise's accounting system]. *Infrastruktura rynku – Market Infrastructure*, 25, 819-825. Retrieved from http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/136.pdf [in Ukrainian].